

Socialistisk strategi og juridisk praksis

Ole Krarup

I. Nogle forudsætninger

Hvilke arbejdsopgaver har den kritiske jurist når han optræder i rollen som juridisk praktiker?

Mens den kritiske teoretiker har et bredt arbejdsfelt med henblik på at analysere og forstå rettens klasseafhængighed er praktikerens rolle langt vanskeligere at bestemme. Jeg har ikke noget afklaret syn på de spørgsmål overskriften angiver, men det følgende er en slags randbemærkninger til problemerne omkring legalstrategien som med forskellige udgangspunkter har været behandlet i Retfærd.

En række forudsætninger for en diskussion af spørgsmålet om praktikerens rolle er temmelig indlysende men tåler nok gentagelse. Det drejer sig særlig om følgende:

1. Der kan ikke føres klassekamp i retten forstået på den måde, at socialismen skulle kunne forventes indført ved dom. Hvadenten man går ud fra den ene eller den anden reformismeteori er det indlysende at den politiske erkendelse halter bagefter kapitalismens ureflekterede ekspansion; og lovgivningen halter efter den politiske erkendelse; og de juridiske magthavere halter bagefter lovgivningen.

Dommere og andre juridiske magthavere befinder sig med andre ord i de bageste geledder når der er tale om at reformere eller humanisere kapitalismen.

2. Det stemmer hermed at der dårligt nok kan nævnes så meget som et eneste eksempel på at reformer med såkaldt socialistisk sigte er indført ad rettens vej eller bare at dommerskønnet er blevet brugt med et sådant sigte.

Når man skal vælge imellem en række mulige politiske handlingstemaer er det herefter klart, at det tungeste og mindst bevægelige – om man vil systemets tætteste bastion – er netop det juridiske system og systemets udøvere.

3. Det er på denne baggrund praktikerens funktion skal bedømmes.

Opgaven kan se håbløs ud: En hvilken som helst juridisk påstand der nedlægges i en hvilken som helst retlig sammenhæng bygger direkte eller indirekte på en grundlæggende *accept* af de retlige præmisser som indgår i den kritiske aktivitet.

Dersom den kritiske praktiker skal beholde sin selvrespekt og sin troværdighed må han omformulere opgaven; og det gør de fleste venstreorienterede advokater ved at markere sig i sager om det borgerlige retssikkerhedsbegreb; det forekommer i talrige sager hvor den borgerlige rets-

sikkerhed er truet: Telefonaflytning, udvisning, politiovergreb, angreb på demonstrationsfriheden, den uhæmmede anvendelse af isolationsarrest, altsammen oplagte temaer for venstreorienteret advokataktivitet.

Den form for kritisk praksis har jeg tidligere* kaldt *defensiv*: Dens erklærede mål går ikke ud over det borgerlige statsapparats præmisser; pointen er at de borgerlige retssikkerhedsgarantier kræves udstrakt til alle dele af samfundslivet og at der reageres mod forsøg på indskrænkning eller undergravning af retssikkerheden.

Der kan bag strategien ligge indirekte kritik af det borgerlige samfund og den borgerlige stat, men i hovedsagen argumenteres der i disse sager helt på borgerlig grund.

4. Hvad jeg gerne vil diskutere – med højst usikre forudsætninger – er mulighederne for en *offensiv* retlig strategi. Det drejer sig om meget foreløbige overvejelser på basis af et personligt erfaringsmateriale, og da der er en åbenlys risiko for at mine personlige bestræbelser på at legitimere min virksomhed kan fortegne problemstillingen er der allerede af den grund rig anledning til kritisk årvågenhed.

II. Offensiv retlig strategi

1. Christiania-sagen

I min tidligere gennemgang af Østre Landsrets dom af 10. februar 1977 i Christiania-sagen (Retfærd nr. 4 s. 84 ff.) fremhævede jeg, at prøvestenen på om den offensive strategi lykkes er domsafgørelsens evne til at bevæge den politiske sfære. Dommens materielle indhold og dens præmisser er i princippet af underordnet betydning.

Som bekendt fandt der politisk bevægelse sted efter at højesteret et år senere i februar 1978 havde stadfæstet landsrettens dom, der på alle punkter gav statsmagten juridisk medhold i, at Christiania kunne kræves rømmet uden varsel: Mindre end 1 uge efter højesterets dom forelå der en folketingsvedtagelse der gav tilslutning til regeringens ønske om indtil videre at acceptere Christianias brugsret i det væsentlige på de betingelser Christianias beboere havde praktiseret og krævet under retssagen. Under folketingsdebatten den 8. februar 1978 udtalte forsvarsministeren:

»Nu, da dommen er faldet, har man principielt ret til at afvikle, men regeringen finder det ikke rimeligt at foretage denne afvikling over hals og hoved, netop fordi alle overvejelser om arealanvendelsen ikke er afsluttet.

.....

Efter at dommen er faldet, er der nu tilstrækkelig klarhed til, at man

* Ole Krarup: Om mulighederne for offensiv retlig strategi. Stof til eftertanke om Christiania-adommen [Østre Landsret]. Retfærd nr. 4, 1977, side 84-95, specielt s. 88.

har mulighed for at nå frem til en både midlertidig og mere langsigtet løsning af, på hvilken måde arealet . . . kan og skal anvendes«. (Folketingstidende 1977/78 sp. 5943 ff.).

Den midlertidige løsning der henvises til pågår nu på 3. år uden særlig udsigt til, at den politiske mulighed for at bringe Christiania til ophør er kommet væsentligt nærmere.

Man skal efter min mening være forsigtig med at drage for vidtgående konklusioner af Christiania-eksemplet. Ved første øjekast kunne det se ud som om den retlige strategi er lykkedes til overmål: I kraft af den intensive procesførelse er Christiania-problematikken blevet lagt frem på en sådan måde, at den retlige procedure har tvunget en politisk afgørelse igennem.

Men det kan man ikke vide. For det første er det naturligvis usikkert, hvilken nærmere årsagsforbindelse der består mellem den retlige procedure og en politisk stillingtagen: en politisk accept kunne være kommet under alle omstændigheder; men baggrunden for retssagen var dog, at folketinget med overvældende flertal i april 1975 havde vedtaget, at afviklingen af Christiania skulle være afsluttet 1/4 1976; det var denne folketingsvedtagelse (i form af en motiveret dagsorden) der var sagsanlæggets anledning og genstand.

Men hvad enten der er større eller mindre tvivl om den retlige procedure som årsag eller bevægelselement, er det rimeligt at notere forskellige andre forbehold til Christiania-eksemplet, først og fremmest at de revolutionære tendenser i Christiania tydeligvis er på retur. Christianias politiske profil er i de senere år blevet stadigt mere udvandet, og statsmagtens anerkendelse bygger i højere grad på en bedømmelse af Christiania som de sociale taberes ghetto fremfor Christiania som alternativ.

2. I overensstemmelse med de forudsætninger jeg har ridset op under I er den enkelte doms resultat og præmisser efter min opfattelse uden nogen betydning, når den offensive strategi skal bedømmes. Kriteriet for om strategien lykkes er ikke om den nedlagte påstand får medhold, snarere tværtimod: Den politiske bevægelse spores altid senest i de juridiske institutioner; de er, som nævnt under I, statsapparatets tungtbevægelige bagtrop.

I fortsættelse af denne tankegang er det vigtigt at indse, at retssagen som politisk bevægelseskraft kun i atypiske situationer fungerer så direkte og umiddelbart som i Christiania-tilfældet. I andre tilfælde indgår den retlige procedure i det højeste som en enkelt blandt flere andre politiske mobilier, og den politiske ændring vil i almindelighed fremkomme som følge af en diffus og kompliceret proces hvorunder det er vigtigt at artikulere en slags græsrodsjurisprudens til forskel fra den elitejurisprudens som den kritiske teori ofte dyrker.

Denver-sagen drejede sig om karakteren af de retssikkerhedskrav, der kan stilles i tilknytning til det offentliges enkeltafgørelser, særlig foran-

staltninger overfor enkeltpersoner, i dette tilfælde afskedigelse af en skoleleder.

Denne sag – som i april 1979 blev afgjort til statsmagtens fordel – hører efter opfattelsen her nærmest hjemme i kategorien defensive sager: Der er ikke tale om nogen sagsproblematik som direkte tager sigte på kvalitative forandringer i samfundets politiske struktur; sagen drejer sig alene om karakteren og kvaliteten af de borgerlige retssikkerhedskrav til forvaltningens adfærd.

Alligevel kan sagen efter min mening bruges til at belyse nogle strategiske grundproblemer.

Der er nemlig ingen tvivl om, at sagen har haft en væsentlig bevidsthedsudvidende funktion der er betydeligt bredere end nok så mange teoretiske analyser. Men denne funktion har som forudsætning, at den retlige procedure har et bevidst afritualiserende sigte. Hvis procedøren indskrænker sin virksomhed til at *appellere* til det borgerlige retsvæsen og dets forestillinger om retssikkerhed, er argumentationen og dermed effekten udelukkende defensiv. Kun i det omfang det lykkes at reducere dommeren til én blandt flere tilhørere – og på ingen måde hovedpersonen eller den hvis mening overhovedet tillægges nogen særlig betydning – kan man sprænge rammerne for de retlige ritualers magt.

Det medfører erfaringsmæssigt en lang række sammenstød med rettens medlemmer – eftersom ingen dommer befinder sig godt ved, at der rokkes ved hans rolle som begivenhedernes centrum.

Retssagen som aktion forudsætter, at der gøres en kolossal indsats for at bryde det kommunikationsmonopol som rettens medlemmer – i kraft af den indarbejdede liturgi og alle rettens ritualer – sidder inde med og vogter nidkært over.

I samme kategori som Denver-sagen befinder sig andre sager, hvis temaer er retssikkerhed (eller mangel på samme i forhold til statens myndigheder, politiovergreb, berufsverbot-tiltag m.v. Strategien er i al almindelig defensiv, men kan, som nævnt, have offensive overtoner.

Det er klart, at den borgerlige stat ikke umiddelbart lider nogen overlast som følge af, at retssikkerhedskrav skærpes. Men i det omfang f.eks. kampen mod berufsverbot skærpes gennem en konsekvent retssagsstrategi, øges systemets sårbarhed overfor socialistisk kritik tilsvarende jo mere des klarere strategien arbejder.

3. Jeg har fornylig procederet en sag for arbejdsretten med ganske andre perspektiver, men den kan muligvis belyse yderligere sider af strategiproblemet, særlig reformismens achilleshæl, der understreges af det kapitalistiske systems absorptionsevne.

Sagen var rejst af Sømændenes Forbund i anledning af at Danmarks største rederi, ØK, havde bortvist den samlede dæksbesætning på et af kompagniets skibe. Baggrunden for bortvisningen var en overenskomststridig arbejdsnedlæggelse blandt dæksbesætningens medlemmer; dæksbesætningen hævdede, at der var alvorlige problemer med sikkerhe-

den og bemanningen – hvilket havde været årsagen til, at en matros var kommet til skade under fortøjningen. Forbundet måtte imidlertid erkende, at ulykkestilfældet ikke var så alvorligt, at mandskabet var *berettiget* til at nedlægge arbejdet, og forbundet havde indvilliget i at pålægge mandskabet at genoptage arbejdet; men inden man fik lejlighed til det, blev hele dæksbesætningen fyret og enkelte af medlemmerne senere nægtet ansættelse i ØK under henvisning til deres deltagelse i arbejdsnedlæggelsen.

Hvis det passerede ikke giver rederiet juridisk gyldigt grundlag for at fyre dæksmandskabet, foreligger der en retsstridig *lockout*. I praksis giver den slags arbejdsgiverretsbrud sjældent anledning til sager for arbejdsretten; og hvis de undtagelsesvis kommer for, ikendes der kun en ganske ringe bod.

For arbejdsretten nedlægger Sømændenes Forbund påstand om, at ØK idømmes en bod på 10 mill. kr. Til grund for den retlige argumentation for dette – eksorbitante – bodsbeløb ligger den juridisk holdbare antagelse at bodsbegrebet ikke bygger på erstatningssynspunkter men alene på *prævention*; dette har meget stærk støtte i forarbejderne til den nuværende lov om arbejdsretten, jfr. bet. nr. 685, 1973, s. 28. Jeg skal ikke her diskutere hverken dommen eller den teknisk-juridiske argumentation, men kun strategien.

Et første problem er at fagbevægelsens venstrefløj – efter min opfattelse med rette – i adskillige år har argumenteret for og aktioneret til støtte for et krav om afskaffelse af arbejdsretten. Arbejdsretten – institution og normsystem – er det mest markante retlige udtryk for arbejderklassens underkastelse kamoufleret i retlige begreber, der fremtræder som retfærdighedsorienterede – idet parterne i det formelle juridiske system tildeles lige rettigheder og pligter.

Hvad er da meningen med at *påberåbe sig* selve dette normsystem fra lønarbejderside?

Der er flere perspektiver i det:

For det første rummer selve sagens problematik en praktisk anskueliggørelse af arbejdsrettens klasseundertrykkende funktion. Under lovens neutrale overflade trives en effektiv klasserepression. En gennemgang af arbejdsrettens praksis viser, at lønarbejdersiden tegner sig for ca. 97% af samtlige de bodsbeløb der ikendes, arbejdsgiversiden kun for ca. 3%. Mens lønarbejderretsbrud straffes efter bestemte takster – der vistnok gør bodsinstrumentet til et ganske effektivt værn mod langsigtede og målbevidste aktioner – straffes arbejdsgiverretsbruddene med bodsbeløb der er helt ude af proportioner med virksomhedernes indtjening og økonomiske formåen. F.eks. blev en ualmindelig grov tilsidesættelse af tillidsmandsreglerne for nogle år siden straffet med en bod på 10.000 kr. der skulle betales af Ålborg Skibsværft der er et millionforetagende. Præventionsmæssigt ville det svare til, at en lønarbejder blev idømt en bod på 2 øre pr. strejketime.

Når bodskravet i ØK-sagen sættes til 10 mill. kr. svarer det til netop den

procentdel af lønarbejderindtægten, der er bestemmende for timebodens størrelse ved analoge lønarbejderretsbrud.

Allerede denne problematik er egnet til at anskueliggøre arbejdsrettens klasseundertrykkende funktion.

Men dertil kommer, at påstanden under alle omstændigheder har visse dynamiske egenskaber: Enten forkastes påstanden, og i så fald indeholder det en skærpelse af argumentationen mod arbejdsretten; eller også får påstanden medhold, og i så fald vil det dels være en kolossal sejr for den ikke-socialdemokratiske fagbevægelse (Sømændenes Forbund står udenfor LO) som i årtier har affundet sig med den omtalte bodspraksis, dels udgøre en platform for yderligere anslag mod de arbejdsretlige institutioner.

Det sidste bygger på den filosofi, at reformismen i sig selv indebærer et revolutionært potentiale: En gradvis tilbageerobring af de bortstjålne rettigheder (eller mindre patetisk udtrykt: en gradvis nedkæmpelse af arbejdsgiverprivilegier) vil i sig selv kunne skærpe bevidstheden om, at der kan ligge politiske krav i fortsættelse af det først gennemførte, i sidste instans selve arbejdsgiverens ledelsesret og ejendomsret.

4. Den »revolutionære reformisme« kan få særlig betydning over for sager, der afslører de – stigende – interesse modsætninger inden for grupper som i forhold til sædvanlige forestillinger hører til en og samme klasse, f.eks. polititjenestemænd eller værnepligtige i lønkonflikt med statsmagten. Sådanne atypiske konflikter vil ikke blot kunne afsløre markante brudflader blandt statsbærende personalegrupper, men også bidrage til at formidle en lønarbejdersolidaritet med klart revolutionært potentiale.

III

Disse impressionistiske betragtninger kan naturligvis ikke gøre det ud for nogen teori om retssagens politiske strategi, om ikke af andre grunde så fordi jeg har udeladt store og uhåndterlige problemområder, ikke mindst den del af statsinterventionen (særlig miljøret og arbejderbeskyttelse), hvor faren for at forveksle socialistiske tiltag med kapitallogisk intervention er særlig nærliggende.

Men med alle disse forbehold forekommer det mig at være centralt for den juridiske praktiker at søge at udfordre repressionens grænser og derigennem genpolitisere retsvæsenet i betydningen dokumentere og manifestere rettens politiske funktion. Det kan være svært at balancere mellem den naive eller halvromantiske revolutionsfilosofi og den destruktive determinisme; men også den juridiske praktiker bør kunne finde en vej mellem benløs teori og hovedløs praksis.